

2. **Венцель К.** *Свободное воспитание./ Сборник губернских трудов.* – М., 1993. – 135 с.
3. **Сковорода Г.** *Твори: в 2-х т. - Т.1. - К., 1976. -339 с.*
4. **Гегель Г.** *Сочинения: В 14 т.-М.: Политиздат, 1929. - Т.4: Система наук, - Феноменология духа. - 1959. -440 с.*
5. **Рерих Н. О** *Вечном.* - М.: Политиздат, 1991. – 26 с.

УДК 372.3:78(07)

С. В. Дицьо

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ЯК ОСНОВНА ФУНКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНО –МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

В статье обосновывается целесообразность использования произведений национального народномызыкального творчества в духовном обогащении учащихся начальной школы, воспитании у них лучших гуманистических качеств. Предлагаются условия эффективно организованного воспитательного процесса.

Ключевые слова: *система ценностей, художественные потребности, народномызыкальное творчество, фольклорное наследие, эстетические явления, духовный потенциал, эмоциональный отзыв, гуманистические традиции воспитания.*

The article explains the usefulness of works of art in the national narodnomuzykalnogo spiritual enrichment of primary school students, instilling in them the best of humanistic qualities. Offer conditions to effectively organize the educational process.

Keywords: *system of values, art needs narodnomuzykalkoe art, folk heritage, aesthetic phenomena and spiritual potential, emotional review, humanistic traditions of education.*

Провідними рисами нинішньої культурно-освітньої реальності є переоцінка системи цінностей. На цьому фоні особливе значення має входження в спосіб життя учнів народно-національного елементу, духовності, поява нових соціально-естетичних відносин і форм організації художньої діяльності, формування естетичного досвіду. Це означає нове осмислення виховного потенціалу, в першу чергу, народномузичної творчості, їй притаманна єдність художніх і моральних принципів, утвердження ідеалів добра, краси, справедливості і доброзичливості.

Слід відзначити, що значна частина педагогів XIX – XX ст. обґрунтували необхідність використання надбань народної творчості в процесі виховання (П.П.Блонський, Г.С.Виноградов, Т.Д. Дем'янюк, М. Ю.Костриця, В. Г.Кузь, В. В.Обозний, Ю.Д.Руденко, С. Ф.Русова, З. О.Сергійчук, О. С.Смоляк, М. Г.Стельмахович, В. О.Сухомлинський, Є.І.Сявавко, К.Д.Ушинський, Г.Г.Філіпчук та ін.). Дослідниками виховної функції народномузичної творчості початку XXI ст. стали О. С.Аліксічук, Р. І.Дзвінка, Т. В.Дорошенко, В. М.Лабунець, О. А.Маленицька, І. Г.Маринін, С. М.Садовенко та ін. Починаючи з XIX ст. ціла плеяда українських композиторів пропагували та відстоювали думку про значні можливості української народної пісенності в морально-естетичному та духовному розвитку особистості (М.Вербицький, І. Лаврівський, С. Воробкевич, В. Матюк, Д. Січинський, Ф. Колесса, С. Людкевич, В. Барвінський, Н. Нижанківський, В. Косенко, П. Козицький, М. Леонтович, М. Лисенко, К. Стеценко, Я. Степовий та ін.).

Отже, метою даної статті є теоретико - мотиваційне обґрунтування необхідності освоєння учнями початкової школи української народномузичної творчості та її виховних можливосте в умовах сьогодення. Фольклорна спадщина будь-якого народу - це унікальне джерело збереження духовно-культурних досягнень, що має ознаки національної приналежності та самобутності. В ньому виражені у концентрованій формі, естетичні, моральні ідеали і цінності, які є безцінним джерелом збагачення сучасної педагогіки. Використання взаємозв'язків національного музичного фольклору різних народностей в педагогічній теорії і практиці виступає перспективним напрямом вирішення проблем

національного музично-естетичного виховання учнівської молоді. Говорячи про виховний вплив народного мистецтва, не слід думати про вплив безпосередньо на сьгоднішні вчинки, думки, почуття учнів. «Естетична емоція не виражається негайно дією, - пише Е.Федорчук, - але при багаторазовому повторенні ці емоції лягають в основу поведінки і мислення людини... Разом з естетичними емоціями твір народного мистецтва передає, переосмислений його автором, життєвий зміст і справляє свій художній і гуманістичний вплив» [11, с.29]. Таке виховання орієнтує на чуттєву природу учня початкової школи, на естетичні цінності народного мистецтва, вироблення потреби в ньому, стає початковою сходинкою занурення дитини у середовище естетичних явищ. Послідовне знайомство учнів з логікою становлення і розвитку основних складових природи народного мистецтва (природність, безпосередність, колективність, простора, образність, традиційність) сприяє глибшому сприйняттю, розумінню, формуванню духовності молодого покоління. Залежно від рівня розвитку учнів, жанру твору народної творчості, зміст і характер виховної практики має свої особливості.

Як відомо, народна українська музична культура складалася протягом століть. Шляхом тривалого відбору, поступової кристалізації виробився комплекс самобутніх художніх засобів і стильових закономірностей музичного вираження. До завершення формування української нації вже визначилася, в основному, і національна характерність народної музичної культури, яка позначена художньо-тематичною і стильовою єдністю. Одним із найдоступніших і найулюбленіших жанрів народно-музичної творчості є народна пісня. Відомий композитор та педагог С.Людкевич писав: «У народних піснях заховалася давня традиція, давній світогляд, відбилася, мов у дзеркалі, історичне життя, радість і горе народу, збереглася чиста і непорочна, не викривлена нічим душа його. Тільки з цих скарбів, з цих «народних святощів» можна буде збудувати новий храм для народного відродження» [1, с.26]. Народна пісня несе в собі величезний духовний потенціал, заряд. Музична творчість нашого народу пронесена через усі злигодні та поневіряння, зберегла свій первісний дар, свою молодість. У народнопісенних творах такі поняття як «мораль» і «праця» ніколи не будуть «застарілими», «неактуальними», бо у них висвітлена мудрість предків, що творилася протягом віків; це духовний скарб народу.

Народна пісня — саме той вид музикування, який доступний, зрозумілий дітям, його вдається опанувати за порівняно короткий проміжок часу. Для української народної пісні характерна ладова стабільність, ритмічна чіткість і прямолінійність руху мелодичної лінії. Українські народні мелодії позначені інтонаційно-мотивним, метро-ритмічним і структурним розмаїттям, яке залежить від змісту і соціальної функції того чи іншого фольклорного зразка, жанру або виду, місця побутування тощо [7].

У процесі співу в учнів розвиваються музичні здібності, відбувається емоційний відгук на музику, формується музичне сприймання, виховується інтерес до музичного мистецтва. Неповторна краса мелодій, проспіване слово, яке несе в собі значний емоційний заряд — усе це розкриває дітям багатий і складний світ людських почуттів і переживань.

Педагогічну доцільність використання народних пісень у вихованні дітей справедливо обґрунтовують їх красою і художньою довершеністю. Виховання любові до народної музики, виховання народною піснею стало одним із провідних завдань учителя музики. І педагоги, і музиканти одностайні в тому, що віковічні духовні традиції народу мають стати надбанням дітей: рідна мова, пісня, казка мусять врятувати їх від безпам'ятства, безликісті і сірості [9].

Народна пісенна творчість відрізняється особливими гуманістичними цінностями. Вона таїть у собі значні можливості для формування у дітей гуманного ставлення до найвищої цінності - людини. Пісня є могутнім і дієвим засобом становлення, формування та розвитку високоморальної, естетично-спрямованої особистості, урешті-решт домінуючим чинником пробудження людського в людині. Хоч би про що йшлося в пісні, вона завжди зворушує щирістю й безпосередністю, апелює до співпереживання. Будучи засвоєною, пісня допомагає виявити настрої і почуття виконавця чи слухача навіть тоді, коли його власна ситуація тільки віддалено нагадує відображені події в пісні. Ефективність виховання народною музикою полягає в тому, що впливаючи на почуття, вона викликає численні асоціації, «приводить» душу до стану емоційного резонансу з музичним символом. Завдяки

фольклорній музичній спадщині розвивались і продовжують жити гуманістичні традиції. У джерелах усної та народної музичної творчості, що відносяться до нашої давньої історії, пов'язаної ще з часами язичництва, простежується уважне ставлення до дитини як до найціннішого скарбу природи, турботи не тільки про її здоров'я і спокій, а й про розвиток. Будучи важливим засобом надбання і передачі соціального досвіду, народна музика входить сьогодні у всі сфери навчально-виховної роботи, збагачуючи особистість емоційно-оцінним ставленням, викликаючи потребу до художньо-творчої діяльності [9]. У процесі музичного виховання учнів початкової школи на засадах українського фольклору варто, передусім, акцентувати увагу на емоційності, здійснювати вплив на чуттєву сферу і через неї — на погляди, переконання та духовний світ дитини, на її практичну діяльність. Кращі зразки музичного фольклору, яким властива високохудожність, емоційність, яскрава образність, доступність є оптимальним засобом впливу на морально-естетичні почуття молодших школярів. Тому, важливим завданням педагогіки є використання народної творчості в інтересах розв'язання сучасних музично-освітніх проблем. Народна музична творчість не тільки не втратила свого виховного значення у наш час, а навпаки, набула значної ваги у процесі формування громадянських якостей особистості. Її використання у навчально-виховній роботі значно поліпшує здійснення педагогічно доцільного, послідовного, невимушеного, цілеспрямованого впливу на процес формування національних, громадянських, моральних, духовних, етичних, естетичних та культурних якостей учнівської молоді.

Твори народної творчості є найприроднішим духовним началом людського життя, адже кожна людина генетично несе в собі початки тієї музичної свідомості, на якій зросли її предки. Опора на фольклор сприяє проникненню учнів до глибин творчості свого народу, наближенню до сформованих, упродовж віків, уявлень про сутність людини, її духовність, красу, гармонію докільля. Народну художню творчість слід вивчати не як сукупність її видів і жанрів, а як саме життя народу від найдавніших часів до сьогодення, як цілісний, духовний, матеріальний та практичний світ людини [6]. У розмаїтті жанрів український пісенний фольклор є невід'ємною складовою української народної педагогіки. Основним чинником цього навчання і виховання виступає сім'я та родина. Якщо дитина виховується в атмосфері поваги й великої любові до народної музики, пісні, танцю, проймається змалечку духом народної творчості, збагачується почуттями причетності до свого народу через призму народних звичаїв, обрядів, свят, вона зростає свідомим громадянином своєї держави. У вітчизняній історії є багато прикладів, коли виховання в дусі народних традицій, звичаїв та обрядів давало неперевершені результати. Так виховували дітей у родинах Лисенка Драгоманових, Старицьких, Франка Стефаніків, Коцюбинських, Рильських, Саксаганських та інших. Адже народні звичаї та традиції, які частіше всього включають пісенний матеріал, вчать зберігати, примножувати та передавати соціальний досвід минулих поколінь, регламентувати та контролювати стосунки в суспільстві, поведінку індивідів [10]. Народні традиції забезпечують особливе психологічне середовище, разом з духовною культурою та соціально-етичними нормами складають основу народної педагогіки, єднають людей, підтримують стабільність суспільства та національний спосіб життя, забезпечують інтеграцію людей у загальну світову культуру. Розвиток музичної педагогічної думки на зламі ХХ -ХХІ ст., базуючись на використанні народно педагогічних традицій в системі національної шкільної освіти, призвів до розуміння непересічної ролі музики у формуванні особистості. Адже якісна музична освіта пронизана звичаями та традиціями української нації, що дають можливість дитині відчувати себе невід'ємною частинкою, свого народу. Художній твір, з одного боку, є складовою об'єктивно існуючого культурного світу, а з іншого - дивовижним актом художнього спілкування між учасниками цього процесу [6].

Невід'ємною є й музична культура людини від культури народу, до якого вона належить, або серед якого живе. Народна музика повинна розкритися дітям як частина життя суспільства, цілісне явище його духовної культури. Саме така концепція закладена

у програмі «Музика» (автори: З. Барвецький, Р. Марченко, О. Ростовський, Л. Хлебнікова) для учнів початкової школи, яка ґрунтується на таких положеннях:

— любов до народної музики, народної пісні є найприродніше, найглибинніше духовне начало людського життя, адже кожна дитина генетично несе в собі початки тієї музичної свідомості, на якій в далекому минулому зросла могутня стихія музичного фольклору;

— фольклор сприяє проникненню учнів до глибин народної творчості, наближенню до сформованих упродовж віків уявлень про сутність людини, її духовність, красу й гармонію довкілля;

— народна музика повинна увійти до загальної музичної свідомості як безпосередньо живе, хвилююче і цілісне явище, а не як романтична спадщина, перед якою повинні вклонятися;

— фольклор слід вивчати не як сукупність його видів і жанрів, а як саме життя народу від найдавніших часів до сьогодення, як цілісний духовний, матеріальний та практичний світ людини;

— музика є складовою частиною народної творчості, тому повноцінне сприймання пісенних жанрів неможливе без їх зв'язку з іншими видами фольклору. Увага вчителя до народної музики як цілісного явища допоможе розкрити своєрідність народно-пісенних жанрів, особливості їх перетворення у творах професійних композиторів. Важливо, щоб діти відчували фольклор не як щось архаїчне, а як природну і невід'ємну частину сьогодення [9].

Отже, глибоке пізнання історичного минулого рідного народу, оволодіння його національно-культурними, духовними цінностями – важливі компоненти морально-естетичного виховання учнів початкової школи, без якого неможливе збереження історичної пам'яті та формування духовності. Особливе значення для досягнення виховної мети у роботі з учнями початкової школи має набуття умінь емоційно-образного сприйняття і оцінки творів народномузичної творчості, усвідомлення їх моральної і естетичної сутності. Важливими умовами підвищення ефективності виховання є пізнавально-поетапне вивчення народних творів, поєднання навчальної та позакласної роботи, застосування ігрових методів, які повинні відповідати пізнавальним можливостям молодших школярів і меті та завданням виховання.

Література

1. **Бабюк Л.** Музично-педагогічна діяльність С.П.Людкевича / Л.Бабюк // *Творчість С.Людкевича. Зб. статей.* – К.: Муз. Україна, 1979. – 172с.

2. **Горбенко С.С.** Історія гуманізації музичної освіти: Навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання / С.С.Горбенко. - Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2007.— 348с.

3. **Гордійчук М.** Фольклор і фольклористика / М.Гордійчук - К., 1979. - С.4-47.

4. **Лобова О.В.** Культуротворчі тенденції в сучасній системі загальної музичної системи школярів. / О.В.Лобова // *Педагогіка і психологія.* -2009. - № 3.- С.22-3.

5. **Михайличенко О.В.** Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні (ретроспективно-теоретичний аспект): Монографія. 2-ге вид. доп. і перероб./ О.В.Михайличенко. - Суми: «Козацький вал», 2007. - 256с.

6. **Ростовський О. Я.** Українська музична педагогіка: стан і перспективи. / О.Я.Ростовський // *Рідна школа.* - 2000. - № 8. - С.17-18

7. **Руденко Ю.Д.** Основи сучасного українського виховання / Ю.Д.Руденко. - К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. - 328с.